

छुवाछूत तथा भेदभाव विरुद्धको अधिकार तथा दलित अधिकार
कार्यान्वयन अवस्था अध्ययन तथा अनुगमन कार्यका लागि
आयोगबाट जारी भएको

अनुगमन रूजुसूची

आयोगबाट स्वीकृत मिति २०८१/१/१७

राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग
पुल्चोक, ललितपुर

राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग

छुवाछूत तथा भेदभाव विरुद्धको अधिकार तथा दलित अधिकार कार्यान्वयन अवस्थासम्बन्धी

अनुगमन रूजूसूची

आयोगबाट स्वीकृत मिति: २०८१/०१/१७

नेपाल पक्ष राष्ट्र भएको मानव अधिकारका प्रमुख महासन्धिहरू विशेषतः मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्र, १९४८, सबै प्रकारका जातीय भेदभाव उन्मूलन गर्ने सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि, १९६५, नागरिक तथा राजनीतिक अधिकारसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिज्ञापत्र, १९६६ र आर्थिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक अधिकारसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिज्ञापत्र, १९६६ ले सबै प्रकारका भेदभाव विरुद्धको अधिकारलाई पनि आधारभूत मानव अधिकारको रूपमा स्थापित गरिसकेको छ ।

नेपाल पक्ष राष्ट्र भएको नाताले उक्त प्रतिवद्धताको कार्यान्वयनका लागि नेपालको संविधानको धारा १८ ले समानताको हक, धारा २४ ले छुवाछूत तथा भेदभाव विरुद्धको हक, धारा ४० ले दलितको हकलाई मौलिक हकको रूपमा व्यवस्था गरिएको र सोको कार्यान्वयनका लागि जातीय तथा अन्य सामाजिक छुवाछूत तथा भेदभाव (कसूर र सजाय) ऐन, २०६८ र नियमावली २०७४ कार्यान्वयनमा रहेको छ ।

सबै प्रकारका भेदभाव विरुद्धको अधिकारलाई सम्मान गर्ने, संरक्षण तथा संवर्धन गर्ने दायित्व समग्रमा राज्यलाई भएको नाताले नेपालको तीन वटै तहका सरकारलाई रहेको छ । संघीय इकाइहरूमध्ये स्थानीय तहले अभै प्रभावकारी भूमिका निर्वाह गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ । आधारभूत मानव अधिकार संरक्षणका लागि राज्यका तीनवटै तहबाट प्रचलित कानून बाहेक थप नीति, योजना तथा कार्यविधि जारी गरिएको छ ।

मानव अधिकारको सम्मान, संरक्षण, संवर्धन तथा त्यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्ने कर्तव्य नेपालको संविधान, राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग ऐन, २०६८ ले राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगलाई प्रदान गरेको छ ।

अतः छुवाछूत तथा भेदभाव विरुद्धको अधिकार र दलितको अधिकार संरक्षण सम्बन्धमा राज्यको तीनवटै तहका सरकारबाट भइरहेको कार्यान्वयन अवस्थाको अध्ययन, अनुगमन तथा अनुसन्धान गर्ने प्रयोजनको लागि आयोगको सामुहिक अधिकार महाशाखा मार्फत यो रूजूसूची जारी गरिएको छ । यो रूजूसूचीले आयोगबाट खटिएका अध्ययन, अनुगमन तथा अनुसन्धान टोली, तोकिएको अधिकृत तथा कर्मचारीबाट हुने कार्यलाई सहजिकरण गर्नेछ । अध्ययन, अनुगमन तथा अनुसन्धान कार्यमा सामाञ्जस्यता ल्याउने अपेक्षा सहित यो रूजु सूची आयोगबाट जारी गरिएको छ । अभै अध्ययन कार्यलाई सहज बनाउनका लागि संघीय तह, स्थानीय तह र नेपाल प्रहरीसँग सम्बन्धित रूजूसूची पनि सम्बन्धित भागमा समेटिएको छ ।

विषय सूची

भाग एक - संघीय तह

परिच्छेद एक-दलित तथ्यांक

१. नेपालको कूल जनसंख्यामा दलित जनसंख्या	२
२. धर्मको आधारमा कूल जनसंख्या र दलित जनसंख्या	३
३. संघीय निजामती सेवामा दलितको सहभागिता तथा प्रतिनिधित्व	३
४. संघीय न्याय सेवामा दलित प्रतिनिधित्व	४
५. प्रदेशगत तथ्यांक	४
६. धर्मको आधारमा प्रदेशगत जनसंख्या.....	५
७. प्रदेश निजामती सेवामा दलितको सहभागिता तथा प्रतिनिधित्व.....	५

परिच्छेद दुई - नागरिक तथा राजनीतिक अधिकार

८. सम्मानपूर्वक बाचन पाउने अधिकार	६
९. राजनीतिक अधिकार र समानुपातिक सहभागिताको अधिकार.....	६
९.१ संघीय व्यवस्थापिकामा दलित जनप्रतिनिधित्व	६
९.२ प्रदेश व्यवस्थापिकामा दलित जनप्रतिनिधित्व	६
९.३ स्थानीय तहमा दलित जनप्रतिनिधित्व.....	७
९.४ राजनीतिक दल खोलन पाउने स्वतन्त्रताको अधिकार	९
१०. छुवाछूत तथा भेदभाव विरुद्धको अधिकार	९
११. विवाह गर्न पाउने अधिकार	१२
१२. श्रव्य-दृश्य, लेख, रचना आदी मार्फत हुने विभेद विरुद्धको अधिकार.....	१३
१३. संघ संस्था खोलन पाउने स्वतन्त्रताको अधिकार.....	१४
१४. पेशा वा व्यशायको अधिकार.....	१४
१५. मतदान गर्न पाउने अधिकार	१५
१६. रोजगारको अधिकार	१५

परिच्छेद तीन- आर्थिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक अधिकार

१७. आर्थिक अधिकार	१६
-------------------------	----

१८. सामाजिक अधिकार	१६
१९. साँस्कृतिक अधिकार	१७
२०. शिक्षाको अधिकार	१८
२१. प्राविधिक र ब्यवसायिक उच्च शिक्षा	१९
२२. श्रमको अधिकार	२०
२३. श्रमको अधिकार	२०

परिच्छेद चार- सामुहिक अधिकार

२४. दलित महिलाको अधिकार	२०
२५. दलित बालबालिकाको अधिकार	२०
२६. दलित जेष्ठ नागरिकको अधिकार	२१
२७. सामाजिक सुरक्षाको अधिकार	२१
२८. अनुगमन टोलीको आफ्नो अनुभव	२२

परिच्छेद पाँच- संरचनागत भुमिका

२९. उजूरी संयन्त्र	२२
३०. कार्यान्वयन संयन्त्र	२२
३१. विश्वब्यापी आवधिक समिक्षाको तेस्रो समिक्षाबाट प्राप्त सुझावको कार्यान्वयन	२३

भाग दुई - स्थानीय तह

परिच्छेद एक-नागरिक तथा राजनीतिक अधिकार

१. सम्मानपूर्वक बाचन पाउने अधिकार	२६
२. समानुपातिक सहभागिताको अधिकार	२६
३. स्थानीय तहमा दलित जनप्रतिनिधित्व	२६
४. भेदभाव तथा छुवाछूत विरुद्धको अधिकार	२७
५. विवाह गर्न पाउने अधिकार	२९
६. श्रव्य-दृश्य, लेख, रचना आदी मार्फत हुने विभेद विरुद्धको अधिकार	३०
७. संघ संस्था खोल्न पाउने स्वतन्त्रताको अधिकार	३१
८. पेशा वा व्यशायको अधिकार	३१
९. मतदान गर्न पाउने अधिकार	३१

१०. रोजगारको अधिकार.....	३२
--------------------------	----

परिच्छेद दुई - आर्थिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक अधिकार

११. आर्थिक अधिकार	३२
१२. सामाजिक अधिकार.....	३३
१३. साँस्कृतिक अधिकार.....	३३
१४. शिक्षाको अधिकार.....	३५
१५. प्राविधिक र व्यवसायिक उच्च शिक्षा.....	३६
१६. श्रमको अधिकार.....	३६

परिच्छेद तीन-सामुहिक अधिकार

१७. दलित महिलाको अधिकार	३७
१८. दलित बालबालिको अधिकार.....	३७
१९. दलित जेष्ठ नागरिकको अधिकार	३७
२०. सामाजिक सुरक्षाको अधिकार.....	३८

परिच्छेद चार-विविध

२१. स्थानीय तहमा उजूरी.....	३९
२२. भूमि अधिकार.....	३९
२३. आवासको अधिकार	३९
२४. मानव अधिकार राष्ट्रिय कार्ययोजना.....	३९
२५. विद्यालय पाठ्यक्रम	३९
२६. योजना तर्जुमा तथा निर्माण	४०
२७. जनचेतना निर्माण.....	४०
२८. अनुगमन टोलीको आफ्नो अनुभव	४०

भाग तीन-नेपाल प्रहरी

१. कार्यान्वयन योजना	४२
२. प्रहरी कर्मचारी क्षमता अभिवृद्धि	४२
३. दलित डेस्क/सेलको प्रभावकारिता.....	४२
४. घटनाको सम्बोधन	४३

५. जाहेरी उपर कारवाही प्रक्रिया	४३
६. प्रहरीबाट घटनाको अनुसन्धान.....	४४
७. सरकारी वकील कार्यालयको भूमिका	४४
८. न्यायिक सुनुवाइ.....	४४
९. फैसला कार्यान्वयन अवस्था	४४
१०. प्रहरी कर्मचारीभिन्न दलित प्रहरी कर्मचारी अवस्था.....	४५
११. विविध.....	४५

भाग-एक
संघीय तह

छुवाछूत तथा भेदभाव विरुद्धको अधिकार तथा दलित
अधिकार कार्यान्वयन अवस्थासम्बन्धी
अनुगमन रूजुसूची

परिच्छेद-एक
दलित तथ्यांक

१. नेपालको कूल जनसंख्यामा दलित जनसंख्या

तालिका नं. एक					
नेपालको जनसंख्या र दलित					
विषय	नेपालको कुल जनसंख्या	प्रतिशत	दलितको कुल जनसंख्या	प्रतिशत	मधेशी दलित
पुरुष					
महिला					
अन्य					
कूल					
समावेशी तथ्यांक					
एकल महिला					
जेष्ठ नागरिक					
बालक					
बालिका					
अपाङ्गता भएका व्यक्ति					
साक्षरता दर					
पुरुष					
महिला					
अन्य					

२. धर्मको आधारमा कूल जनसंख्या र दलित जनसंख्या

तालिका दुई					
धर्मको आधारमा नेपालको कूल जनसंख्या र दलित					
धर्म	नेपालको कूल जनसंख्या	प्रतिशत	दलितको कूल जनसंख्या	प्रतिशत	मधेशी दलित
हिन्दु					
बौद्ध					
मुस्लिम					
क्रिश्चियन					
अन्य					

३. संघीय निजामती सेवामा दलितको सहभागिता तथा प्रतिनिधित्व

तालिका तीन							
संघीय निजामती सेवामा दलितको सहभागिता							
शीर्षक	पुरुष	महिला	अन्य	मधेशी दलित			कुल
				पुरुष	महिला	अन्य	
मुख्य सचिव							
सचिव							
सहसचिव							
उपसचिव							
शाखा अधिकृत							
नायब सुब्बा							
खरिदार							
श्रेणी विहिन							
कुल प्रतिनिधित्व							

४. संघीय न्याय सेवामा दलित प्रतिनिधित्व

तालिका चार संघीय न्याय सेवामा दलित प्रतिनिधित्व							
शीर्षक	पुरुष	महिला	अन्य	मधेशी दलित			कुल
				पुरुष	महिला	अन्य	
विशिष्ट श्रेणी							
राजपत्राकितं प्रथम श्रेणी							
राजपत्राकितं द्वितीय श्रेणी							
राजपत्राकितं तृतीय श्रेणी							
राजपत्र अनकितं प्रथम							
राजपत्र अनकितं द्वितीय							
श्रेणी विहिन							
कुल प्रतिनिधित्व							

५. प्रदेशगत तथ्यांक

तालिका पाँच- प्रदेशगत तथ्यांक									
प्रदेश	समष्टिगत तथ्यांक			दलितको तथ्यांक			मधेशी दलित		
	पुरुष	महिला	अन्य	पुरुष	महिला	अन्य	पुरुष	महिला	अन्य
कोशी प्रदेश									
मधेश प्रदेश									
बागमति प्रदेश									
गण्डकी प्रदेश									
लुम्बिनी प्रदेश									

कर्णाली प्रदेश									
सुदूरपश्चिम प्रदेश									

६. धर्मको आधारमा प्रदेशगत जनसंख्या

तालिका छ- धार्मिक जनसंख्या						
धर्म	नेपालको कुल जनसंख्या	प्रतिशत	दलितको कुल जनसंख्या	प्रतिशत	मधेशी दलित	प्रतिशत
हिन्दु						
बौद्ध						
मुस्लिम						
क्रिश्चियन						
अन्य						

७. प्रदेश निजामती सेवामा दलितको सहभागिता तथा प्रतिनिधित्व

तालिका सात-निजामतीमा दलित प्रतिनिधित्व							
शीर्षक	पुरुष	महिला	अन्य	मधेशी दलित			कुल
				पुरुष	महिला	अन्य	
प्रमुख सचिव							
सचिव							
सहसचिव							
उपसचिव							
शाखा अधिकृत							
नायब सुब्बा							
खरिदार							

श्रेणी विहिन							
कुल प्रतिनिधित्व							

परिच्छेद-दुई
नागरिक तथा राजनीतिक अधिकार

द. सम्मानपूर्वक बाचन पाउने अधिकार

- दलित समुदाय तथा व्यक्तिको जीवन, स्वतन्त्रता, समानता र मर्यादामा शब्द वा उखान वा भाषा वा अन्य तौरतरिकाले आच पुग्ने वा पुरयाउने गरिएको छ/छैन?
- व्यवहार वा अभ्यासमा के कस्ता शब्द वा उखान वा तौर तरिका रहेका देखिन्छन ?
- घृणामा आधारित भाषण (ह्याट स्पिच) प्रयोग हुने गरेको अवस्था कस्तो रहेको छ ?

९. राजनीतिक अधिकार र समानुपातिक सहभागिताको अधिकार

९.१ संघीय व्यवस्थापिकामा दलित जनप्रतिनिधित्व

तालिका आठ-व्यवस्थापिकामा दलित प्रतिनिधित्व							
संघीय व्यवस्थापिका	कुल संख्या	दलितको प्रतिनिधित्व			मधेशी दलित		
		पुरुष	महिला	अन्य	पुरुष	महिला	अन्य
प्रतिनिधि सभा							
● प्रत्यक्ष प्रणालीबाट निर्वाचित							
● समानुपातिक प्रतिनिधित्व							
राष्ट्रिय सभा							

९.२ प्रदेश व्यवस्थापिकामा दलित जनप्रतिनिधित्व

तालिका नौ- प्रदेश व्यवस्थापिकामा दलित प्रतिनिधित्व							
प्रदेश सभा	कुल संख्या	दलितको प्रतिनिधित्व			मधेशी दलित		
		पुरुष	महिला	अन्य	पुरुष	महिला	अन्य

● प्रत्यक्ष प्रणालीबाट निर्वाचित प्रतिनिधि							
● समानुपातिक प्रतिनिधि							

९.३ स्थानीय तहमा दलित जनप्रतिनिधित्व

तालिका दश-स्थानीय तहमा दलित प्रतिनिधित्व								
स्थानीय तह	स्थानीय तहमा	कुल संख्या	दलितको प्रतिनिधित्व			मधेशी दलित		
			पुरुष	महिला	अन्य	पुरुष	महिला	अन्य
सम्पूर्ण स्थानीय तहमा जनप्रतिनिधित्व	● प्रत्यक्ष प्रणालीबाट निर्वाचित							
	● समानुपातिक प्रतिनिधित्व							
	● अध्यक्ष तथा प्रमुख							
	● उपाध्यक्ष तथा उपप्रमुख							
	● वडा अध्यक्ष							
	● सदस्य पदमा प्रत्यक्ष प्रणालीद्वारा निर्वाचित							
	● कार्यपालिकामा समानुपातिक प्रतिनिधित्व							
जिल्ला समन्वय समिति	● दलितको कुल प्रतिनिधित्व							
	● समितिको प्रमुख पद							
	● समितिको उपप्रमुख							
	● समितिमा मनोनित सदस्य							
सम्पूर्ण महानगरपालि	● प्रत्यक्ष प्रणालीबाट निर्वाचित							

कामा जनप्रतिनिधित्व	● समानुपातिक प्रतिनिधित्व							
	● प्रमुख							
	● उपप्रमुख							
	● वडा अध्यक्ष							
	● सदस्य पदमा प्रत्यक्ष प्रणालीद्वारा निर्वाचित सदस्य							
	● कार्यपालिकामा समानुपातिक प्रतिनिधित्व							
सम्पूर्ण उपमहानगरपा लिकामा जनप्रतिनिधित्व	● प्रत्यक्ष प्रणालीबाट निर्वाचित							
	● समानुपातिक प्रतिनिधित्व							
	● प्रमुख							
	● उपप्रमुख							
	● वडा अध्यक्ष							
	● सदस्य पदमा प्रत्यक्ष प्रणालीद्वारा निर्वाचित सदस्य							
सम्पूर्ण नगरपालिकामा जनप्रतिनिधित्व	● कार्यपालिकामा समानुपातिक प्रतिनिधित्व							
	● प्रत्यक्ष प्रणालीबाट निर्वाचित							
	● समानुपातिक प्रतिनिधित्व							
	● प्रमुख							
	● उपप्रमुख							
● वडा अध्यक्ष								

	● सदस्य पदमा प्रत्यक्ष प्रणालीद्वारा निर्वाचित सदस्य							
	● कार्यपालिकामा समानुपातिक प्रतिनिधित्व							
सम्पूर्ण गाउँपालिकामा जनप्रतिनिधित्व	● प्रत्यक्ष प्रणालीबाट निर्वाचित							
	● समानुपातिक प्रतिनिधित्व							
	● प्रमुख							
	● उपप्रमुख							
	● वडा अध्यक्ष							
	● सदस्य पदमा प्रत्यक्ष प्रणालीद्वारा निर्वाचित सदस्य							
	● कार्यपालिकामा समानुपातिक प्रतिनिधित्व							
	कूल संख्या							

९.४ राजनीतिक दल खोल पाउने स्वतन्त्रताको अधिकार

- दलितको नेतृत्व भएको राजनीतिक दलको संख्या कति रहेको छ ?
- राजनीतिक दलमा दलितहरुको सहभागिता तथा स्थान अवस्था अवस्था कस्तो रहेको छ ?
 - पुरुष सहभागिता संख्या तथा प्रतिशत
 - महिला सहभागिता संख्या तथा प्रतिशत
- दलको के कस्ता पदमा दलितको सहभागिता रहेको छ ?

१०. छुवाछूत तथा भेदभाव विरुद्धको अधिकार

तालिका एघार-छुवाछूत तथा भेदभाव विरुद्धको अधिकार			
शीर्षक	विषय	छ	छैन

भेदभाव तथा छुवाछूतको आधार	समाजमा निम्न वा अन्य कुनै आधारमा भेदभाव तथा छुवाछूत हुने गरेको छ/छैन?		
	जातजाति		
	समुदाय		
	पेशा		
	व्यवशाय		
	शारीरिक अवस्था		
	उत्पति		
	अन्य		
जातीय तथा अन्य सामाजिक छुवाछूत तथा भेदभावजन्य कार्य	कसैले कुनै पनि व्यक्तिलाई प्रथा, परम्परा, धर्म, संस्कृति, रीतिरिवाज, जात, जाति, वंश, समुदाय, पेशा वा व्यवसाय वा शारीरिक अवस्थाका आधारमा निम्न बमोजिमको कार्य गरेको छ/छैन?		
सार्वजनिक वा निजी स्थान	कसैले कुनै पनि व्यक्तिलाई प्रथा, परम्परा, धर्म, संस्कृति, रीतिरिवाज, जात, जाति, वंश, समुदाय, पेशा वा व्यवसाय वा शारीरिक अवस्थाका आधारमा सार्वजनिक वा निजी स्थानमा निम्न बमोजिमको कार्य गरेको छ/छैन?		
	● सार्वजनिक वा निजी स्थानमा प्रवेश गर्न, उपस्थित हुन वा भाग लिने कार्यमा निषेध गरिएको छ/छैन?		
	● सार्वजनिक वा निजी स्थानमा कुनै किसिमले रोक, नियन्त्रण वा प्रतिवन्ध लगाइएको छ/छैन?		
	व्यक्तिगत वा सामूहिक रूपमा सार्वजनिक स्थान वा समारोहबाट		
	● निष्काशन गरिएको वा गर्ने गरिएको छ/छैन?		
	● सामाजिक बहिष्कार गरिएको वा गर्ने गरिएको छ/छैन?		
	● कुनै प्रकारको भेदभाव गरिएको वा गर्ने गरिएको छ/छैन?		
	● प्रतिवन्ध लगाउने गरिएको वा गर्ने गरिएको छ/छैन?		
	● अन्य कुनै किसिमको असहिष्णु व्यवहार प्रदर्शन गरिएको वा गर्ने गरिएको छ/छैन?		

सार्वजनिक सेवाको प्रयोग	कसैले कुनै पनि व्यक्तिलाई जात, जाति, वंश, समुदाय, पेशा वा व्यवसाय वा शारीरिक अवस्थाका आधारमा निम्न कार्यमा रोकवट वा वञ्चिकरण गर्ने गराउने अवस्था कस्तो रहेको छ ?		
	● सार्वजनिक सेवाको प्रयोग गर्नबाट वञ्चित गरिएको वा गर्ने गरिएको छ/छैन?		
	● सार्वजनिक सेवाको उपभोग गर्नबाट वञ्चित गरिएको वा गर्ने गरिएको छ/छैन?		
	● सार्वजनिक समारोह आयोजना गर्नबाट वञ्चित गरिएको वा गर्ने गरिएको छ/छैन?		
	● सार्वजनिक रुपमा आयोजना हुने कुनै कार्य गर्नबाट वञ्चित गरिएको वा गर्ने गरिएको छ/छैन?		
	● जातीय भेदभाव वा छुवाछूतजन्य कार्य गरिएको वा गर्ने गरिएको छ/छैन?		
पेशा वा व्यवसायको अधिकार	● कसैले कुनै पनि व्यक्तिलाई जात, जाति, वंश, समुदाय वा पेशाका आधारमा कुनै पनि पेशा वा व्यवसाय गर्न प्रतिबन्ध वा रोक लगाउने गरिएको छ/छैन?		
	● वा कुनै पनि व्यक्तिलाई कुनै पेशा वा व्यवसाय गर्न बाध्य पारिएको छ/छैन?		
	● कुनै पेशा वा व्यवसाय गर्न बाध्य पारेको वा पार्ने गरिएको छ/छैन?		
उत्पादन, विक्री वितरणमा प्रतिबन्ध विरुद्धको अधिकार	जात, जाति, वंश, समुदाय, पेशा वा व्यवसाय वा शारीरिक अवस्थाका आधारमा निम्न प्रकारले कुनै वस्तु, सेवा वा सुविधा उत्पादन, विक्री वा वितरण गर्नबाट रोक लगाएको छ/छैन?		
	● कुनै खास जात वा जातिको व्यक्तिलाई खरिद वा प्राप्त गर्नबाट रोक लगाएको छ/छैन?		
	● कुनै खास जात वा जातिको व्यक्तिलाई मात्र विक्री वितरण गर्ने गरी उत्पादन, विक्री वा वितरण गरे गराएको छ/छैन?		
बहिष्कार, प्रवेश निषेध वा निकाला विरुद्धको अधिकार	जात वा जातिका आधारमा निम्न कार्यमा निषेध		
	● परिवारका कुनै सदस्यलाई बहिष्कार गरेको ।		
	● घरभित्र प्रवेश गर्न नदिएको ।		

	● घरबाट निकाला गरेको वा गाउँबाट निकाला गरिएको वा निष्किन बाध्य तुल्याएको छ/छैन?		
	● गाउँबाट निकाला गरिएको वा निष्किन बाध्य पारेको वा निष्किन बाध्य तुल्याएको छ/छैन?		

११. विवाह गर्न पाउने अधिकार

अन्तरजातीय विवाह	प्रचलित कानून बमोजिम उमेर (२० वर्ष) पुगेका वर वधुबाट मञ्जुर भएको अन्तरजातीय विवाह गर्नबाट कुनै पनि व्यक्तिलाई जाति, जाति, वंश, समुदाय, पेशा वा व्यवसायका आधारमा निम्न अनुसारको कार्य हुने गरेको छ/छैन?	छ	छैन
	● विवाहमा रोक लगाउन,		
	● त्यस्तो विवाहबाट जन्मिएको सन्तानको न्वारान नगराउन		
	● भइसकेको विवाह विच्छेद गराउन		
सामाजिक स्वीकार्यता	अन्तरजातीय वैवाहिक अवधारणाको सामाजिक मान्यता अवस्था कस्तो रहेको छ ?		
	● खस आर्य जातिमा अन्तरजातीय विवाहको अभ्यास छ/छैन ?		
	● आदिवासी/जनजातिमा अन्तरजातीय विवाहको अभ्यास छ/छैन?		
	● मधेशी समुदायको ब्राम्हण क्षेत्रीमा अन्तरजातीय विवाहको अभ्यास छ/छैन?		
	● मधेशी समुदाय ब्राम्हण क्षेत्री वाहेकका जातिमा अन्तरजातीय विवाहको अभ्यास छ/छैन?		
	● दलित भित्र अन्तरजातीय विवाहको अभ्यास छ/छैन?		
दलित र गैरदलित समाजमा स्वीकार्यता	दलित र गैरदलितमा अन्तरजातीय विवाहको विषयलाई समाजले कसरी लिएको छ ?		
	● गैरदलितका समाजले स्विकार्य गरेको छ/छैन?		
	● दलितका समाजले स्वीकार्य गरेको छ/छैन?		
	● दुवै पक्षको संरक्षकको मञ्जुरीमा हुने गरेको छ/छैन?		
	● वर वधु भागी विवाह गर्दछन ।		

संरक्षकको भूमिका	दुवै पक्षका संरक्षकको सम्बन्ध विकास कुन तरिकाले हुने गरेको पाइएकोछ ?		
	● दुवै पक्षको संरक्षकको व्यक्तिगत सम्बन्ध विग्रिने गरेको छ/छैन?		
	● दुवै पक्ष मध्ये गैरदलित पक्षले दलित पक्षलाई दवाउने गरेको छ/छैन?		
	● दलित पक्ष असुरक्षित हुने गरेको छ/छैन?		
	● विवाहको कारणले सामाजिक सम्बन्ध पनि खल्बलिने गरेको छ/छैन?		
विवाद व्यवस्थापन	विवाह सम्बन्धी उक्त विवाद के कसरी व्यवस्थापन हुन्छ ?		
	● दुवै पक्ष मिलि गाउँघरमा नै विवाद मिलाउछन ।		
	● समाजका अगुवाहरूमार्फत विवाद मिलाउछन ।		
	● दलित पक्षपनि वार्तालापमा वसि समाधान खोज्दछन ।		
	● गैरदलित पक्षले दलित पक्षलाई गाउँ समाजमा नै दवाई मिलाउछन ।		
	● गैरदलित पक्षले प्रहरीको सहयोगमा आफुलाई हित हुने गरी विवाद मिलाउछ ।		
	● दुवै पक्षले प्रहरीको सहयोगमा विवाद मिलाउछन ।		

१२. श्रव्य-दृश्य, लेख, रचना आदी मार्फत हुने विभेद विरुद्धको अधिकार

विभेदको अभिवृद्धि	जातीय विभेदको अभिवृद्धि गर्ने वा उक्साउने वा दुरुत्साहन गर्ने गराउने कार्य निम्न प्रकारले भए गरेको छ/छैन?	छ	छैन
	श्रव्य, दृश्य सामग्री, लेख रचना, चित्र, आकार, कार्टुन, पोष्टर, पुस्तक वा साहित्यको प्रशारण, प्रकाशन वा प्रदर्शन गरेर		
	अन्य कुनै तरिकाले कुनै जात, जाति वा उत्पत्तिका व्यक्तिको उचनीच दर्शाउने, जातजातिका आधारमा हुने सामाजिक विभेदलाई न्यायोचित ठहराउने		
	छुवाछूत तथा जातीय उच्चता वा घृणामा आधारित विचारको प्रचार प्रसार गर्ने		

	अपमानजनक शब्दको प्रयोग गर्ने वा आचरण, हाउभाउ वा व्यवहारबाट त्यस्तो सकेत गर्ने		
	जातिय विभेदलाई कुनै पनि किसिमले अभिवृद्धि गर्ने किसिमबाट उक्साउन वा दुरुत्साहन गर्न वा गराउन हुदैन ।		
उजूरी संयन्त्र	३ निकाय		
	● नजिकको प्रहरी कार्यालय		
	● नेपाल बाहिर कसूर गरेमा		
	● पीडित बसोबास गरेको वा प्रतिवादी रहेको जिल्लाको नजिकको प्रहरी कार्यालय		
	प्रहरीले दर्ता वा कारवाही नगरेमा		
	● राष्ट्रिय दलित आयोग वा ● स्थानीय तह		

१३. संघ संस्था खोल्न पाउने स्वतन्त्रताको अधिकार

- दलित अधिकार तथा दलितको आर्थिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक विकास तथा उत्थानका लागि नेपालमा दर्ता भएका कुल संघसंस्था संख्या कति रहेको छ ।
- दर्ता भएका संघ संस्था प्रदेशगत तवरले संख्या कति रहेको छ ?
- दलित महिला नेतृत्व भएको संघ संस्था कति रहेको छ ?
- अन्य

१४. पेशा वा व्यशायको अधिकार

- कसैले कुनै पनि व्यक्तिलाई जात, जाति, वंश, समुदाय वा पेशाका आधारमा कुनै पनि पेशा वा व्यवसाय गर्न प्रतिबन्ध वा रोक लगाउने गरिएको छ/छैन?
- कुनै पनि व्यक्तिलाई कुनै पेशा वा व्यवसाय गर्न बाध्य पारिएको छ/छैन?
- कुनै पेशा वा व्यवसाय गर्न बाध्य पारेको वा पार्ने गरिएको छ/छैन?
- कुनै धार्मिक कार्य गर्नबाट वञ्चित गरेको वा गर्ने गरिएको छ/छैन?

१५. मतदान गर्न पाउने अधिकार

- दलित नागरिक मतदाता भएको कूल संख्या
- दलित नागरिक मतदाता भएको प्रदेशगत तथ्यांक
- देश बाहिर दलित आप्रवासी कामदार संख्या
- मतदाता सुचीमा नाम समावेश हुन छुट भएको छ/छैन?
- मतदाता सुचीमा नाम छुट भइरहेको भए त्यसको कारणहरूके रहेको छ ?
- मतदान गर्दा स्वतन्त्र र भयरहित वातावरणमा मतदान गर्न पाउने अवस्था कस्तो रहने गरेको छ ?

विषय	दलितको प्रतिनिधित्व				कुल संख्या	मधेशी दलित			
	पुरुष	महिला	अन्य	अप्रागं		पुरुष	महिला	अन्य	अप्रागं
राष्ट्रिय तथ्यांक									
कोशी प्रदेश									
मधेश प्रदेश									
बागमती प्रदेश									
गण्डकी प्रदेश									
लुम्बिनी प्रदेश									
कर्णाली प्रदेश									
सुदूरपश्चिम प्रदेश									

परिच्छेद-तीन

आर्थिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक अधिकार

१६. रोजगारको अधिकार

- बेरोजगार रहेका दलित जनसंख्या (पुरुष र महिला) कति रहेको छ ?

- रोजगारको सिलसिलामा देश बाहिर रहेका दलित जनसंख्या कति रहेको छ ?
- वैदेशिक रोजगारको क्रममा के कस्ता देशमा दलित व्यक्तिहरूके कति रहेका छन् ?
- वेरोजगार दलितको रोजगारीको अधिकार संरक्षणका लागि संघीय इकाइले के कस्ता कार्य संचालन गरेको पाइएको छ ?
- राज्यले उपलब्ध गराएको रोजगारीको अवसरले रोजगारी पाएका दलितको जीवन निर्वाह सम्बन्धमा के कस्तो सहयोग तथा प्रभाव पारेको छ ?

१७. आर्थिक अधिकार

- दलितको परम्परागत पेशा तथा रोजगारको अवस्था कस्तो रहेको छ ?
- परम्परागत पेशा तथा रोजगारलाई राज्यको संघीय इकाइहरूबाट के कस्तो सहयोग वा संरक्षण प्रदान भइरहेको छ ?
- परम्परागत पेशा तथा रोजगारको सम्बर्द्धन, संरक्षण सन्दर्भमा स्थानीय तहको भुमिका कस्ता रहेको छ ?
- स्थानीय तहले के कस्तो नीति, योजना तथा कार्यक्रम निर्माण तथा लागु गरेको छ ?
- भूमिहीन दलित नागरिकको कुल जनसंख्या कति रहेको छ ?
- घर मात्र भएका दलित जनसंख्या कति रहेको छ ?
- आवासविहिन दलित नागरिकको कुल जनसंख्या कति रहेको छ ?
- भूमि तथा सम्पतिको स्वामित्वमा दलित महिलाको स्वामित्व अवस्था कस्तो रहेको छ ?
- कृषि पेशामा निर्भर रहेका दलित जनसंख्या कति रहेको छ ?
- दलित समुदाय वा व्यक्तिद्वारा निर्मित वा उत्पादित सामग्रीको वजारीकरण अवस्था कस्तो रहेको छ ?
- उक्त सामग्रीको वजारीकरणका लागि स्थानीय तहबाट के कस्ता कार्यक्रम तथा सहयोग गर्ने गरिएको छ ?

१८. सामाजिक अधिकार

सामाजिक पक्ष	ग्रामिण क्षेत्रको गाउको वस्ती अवस्था कस्तो रहेको छ ?	छ	छैन
	● गैरदलित र दलितको मिश्रित वस्ती रहेको ।		
	● गैरदलित र दलितको छुट्टाछुट्टै वस्ती रहेको ।		
दलित समुदायभित्रको अन्तरवस्ती व्यवस्थापन	दलित समुदायभित्र विभिन्न जातिका वस्ती प्रकृति कस्तो रहेको छ ?		

	<ul style="list-style-type: none"> ● दलित समुदायभित्रको विभिन्न जातजातिको समूहगत वस्ती रहेको । 		
	<ul style="list-style-type: none"> ● दलित समुदायभित्रको विभिन्न जातजातिको मिश्रित वस्ती रहेको । 		
सामाजिक सम्बन्ध	गैरदलित र दलितजातिको सामाजिक सम्बन्ध कस्तो रहेको छ ?		
	<ul style="list-style-type: none"> ● गाउको सामुहिक विषयमा सामुहिक सहभागिता र छलफल हुन्छ । 		
	<ul style="list-style-type: none"> ● निर्णय प्रक्रियामा दलितको पनि सहमति लिइन्छ । 		
	<ul style="list-style-type: none"> ● समाजको सामुहिक गतिविधिमा सबैको समान सहभागिता हुन्छ । 		

१९. साँस्कृतिक अधिकार

धार्मिक स्थल ^१ मा पहुँच	साँस्कृतिक अधिकार	छ	छैन
	विभिन्न धर्मको धार्मिक स्थल वा स्थानमा दलित व्यक्ति वा समुदायको पहुँच अवस्था कस्तो रहेको छ ?		
	<ul style="list-style-type: none"> ● धार्मिक स्थलमा दलितलाई प्रवेश निषेध छ । 		
	<ul style="list-style-type: none"> ● धार्मिक स्थलको निश्चित स्थानसम्म पहुँच खुल्ला छ । 		
	<ul style="list-style-type: none"> ● धार्मिक स्थलमा दलितको प्रवेश सामान्य रहेको छ । 		
	<ul style="list-style-type: none"> ● 		
धार्मिक स्थलको धार्मिक गर्ने मुख्य पदमा नेतृत्व अवस्था	धार्मिक स्थलमा सम्बन्धित धर्मको अनुसार सम्बन्धित स्थल तथा स्थानमा गर्नुपर्ने धार्मिक क्रियाकलाप गर्ने गराउने प्रमुख पद तथा नेतृत्व तहमा दलित व्यक्ति वा जाति वा समुदायको पहुँच अवस्था कस्तो रहेको छ ?		
वैवाहिक कार्यक्रम	गैरदलित व्यक्तिको घरमा रहेको वैवाहिक कार्यक्रममा दलित व्यक्तिलाई निम्त्याउने अभ्यास गाउ समाजमा रहेको छ/छैन? छ भने		
	<ul style="list-style-type: none"> ● दलित व्यक्तिलाई पनि निम्त्याइन्छ । 		

^१ धार्मिक स्थलमा विभिन्न धर्मका मानिसले आफ्नो धर्म अनुसार धार्मिक क्रियाकलाप गर्ने सार्वजनिक स्थल जस्तै हिन्दुको लागी मन्दिर, बौद्धको लागी गुम्बा, मुस्लिमको लागी मस्जिद जस्ता स्थललाई बुझनु पर्दछ ।

	● व्यक्तिगत सम्बन्धको आधारमा निम्त्याइन्छ ।		
	● प्रथाजनित मुल्य मान्यता अनुसार निम्त्याइन्छ ।		
व्यक्तिगत वा सामूहिक भोज व्यवस्थापन	गैरदलित व्यक्तिद्वारा आयोजना गरिने व्यक्तिगत भोज वा गाउ समाजद्वारा गरिने सामूहिक भोजमा दलित व्यक्तिलाई के कसरी सहभागी गराउने गरिएको छ ?		
	● दलित गैरदलितको मिश्रित सहभागिता हुने गरी भोज व्यवस्थापन गरिन्छ ।		
	● दलित गैरदलितलाई छुट्याउने गरी फरक फरक समयमा भोज आयोजना गरिन्छ ।		
	● दलित गैरदलितलाई छुट्याउने गरी फरक फरक स्थानमा भोज आयोजना गरिन्छ ।		
	● दलित गैरदलितलाई छुट्याउने गरी फरक फरक दिनमा भोज आयोजना गरिन्छ ।		
	● दलित गैरदलितलाई छुट्याउने गरी कुनै न कुनै प्रकारको सीमाकन गरिएको हुन्छ ।		
	● दलित गैरदलितलाई नछुट्याउने गरी सबैको समान र स्वतन्त्र सहभागिता रहेको हुन्छ ।		

२०. शिक्षाको अधिकार

शिक्षा अवस्था	विषय	छ	छैन
शिशु-आठ सम्म	अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत तहको शिक्षा अवस्था कस्तो रहेको छ ?		
	● दलित बालबालिकाको कुल जनसंख्या		
	● आधारभूत विद्यालयमा भर्ना भएका कुल दलित बालबालिका संख्या		
	● आधारभूत विद्यालय बाहिर रहेका कुल दलित बालबालिका संख्या		
कक्षा नौ-दश	माध्यमिक तह		
	● निःशुल्क शिक्षा प्राप्त गरेका संख्या		

	● छात्रवृत्ति प्राप्त गरिरहेका कुल संख्या		
कक्षा एघार-बाह्र	माध्यमिक तहको शिक्षा (कक्षा एघार-बाह्र सम्म)		
	● निःशुल्क शिक्षा प्राप्त गरेका संख्या		
	● छात्रवृत्ति प्राप्त गरिरहेका कुल संख्या		
स्नातक तह	उच्च शिक्षा हासिल गरेका संख्या (स्नातक तह)		
	● स्नातक तह हासिल गरेका कुल दलित व्यक्तिको संख्या		
	● स्नातक तहमा छात्रवृत्ति प्राप्त गरेका कुल दलित व्यक्तिको संख्या		
स्नातकोत्तर तह	● स्नातकोत्तर तह हासिल गरेका कुल दलित व्यक्तिको संख्या		
	● स्नातकोत्तर तहमा छात्रवृत्ति प्राप्त गरेका कुल दलित व्यक्तिको संख्या		
विद्यावारिधि	विद्यावारिधि शिक्षा हासिल गरेका संख्या		
	● विद्यावारिधि हासिल गरेका कुल दलित व्यक्तिको संख्या		
	● छात्रवृत्तिमा विद्यावारिधि गरेका कुल दलित व्यक्तिको संख्या		
विद्यालय बाहिर रहेका	विद्यालय बाहिर रहेका दलित बालबालिकाको अवस्था कस्तो रहेको छ ?		
	● विद्यालय बाहिर रहेका बालकहरूको कुल संख्या		
	● विद्यालय बाहिर रहेका बालिकाहरूको कुल संख्या		
कारण	विद्यालय बाहिर रहनुको कारण		
	● गरिवी		
	● घरायसी प्रतिकूल परिस्थिति		
	● अन्य		

२१. प्राविधिक र व्यवसायिक उच्च शिक्षा

- प्राविधिक र व्यावसायिक उच्च शिक्षामा दलितका लागि कानून बमोजिम विशेष व्यवस्था गरिने ।
- उच्च शिक्षामामा दलितका लागि के कस्ता विशेष व्यवस्था के कस्तो रहेको छ ?

- प्राविधिक र व्यावसायिक उच्च शिक्षा प्राप्त गरेका दलितको संख्या कति रहेको छ ?

२२. श्रमको अधिकार

- गैरदलित व्यक्ति र दलित व्यक्तिविचको पारिश्रमिकमा अन्तर छ/छैन?
- दलित पुरुष र महिलाविच पारिश्रमिकमा अन्तर छ/छैन?
- दलित भएकै कारण रोजगारीको अवसर गुमाउनु परेको छ/छैन?
- दलित भएकै कारण रोजगार स्थलमा भेदभाव तथा छुवाछुतजन्य व्यवहार वा आचरण व्यहोर्न परेको छ/छैन?

२३. श्रमको अधिकार

- गैरदलित व्यक्ति र दलित व्यक्तिविचको पारिश्रमिकमा अन्तर छ/छैन?
- दलित पुरुष र महिलाविच पारिश्रमिकमा अन्तर छ/छैन?
- दलित भएकै कारण रोजगारीको अवसर गुमाउनु परेको छ/छैन?
- दलित भएकै कारण रोजगार स्थलमा भेदभाव तथा छुवाछुतजन्य व्यवहार वा आचरण व्यहोर्न परेको छ/छैन?

परिच्छेद-चार

सामूहिक अधिकार

२४. दलित महिलाको अधिकार

- दलित महिलाको सुरक्षित मातृत्व अवस्था कस्तो रहेको छ ?
- दलित महिलाको प्रजनन स्वास्थ्य अधिकार अवस्था कस्तो रहेको छ ?
- दलित महिला विरुद्धको घरेलु हिंसा अवस्था कस्तो रहेको छ ?
- समानुपातिक समावेशी सहभागिताको अवस्था कस्तो रहेको छ ?
- दलित महिलाले स्वतन्त्र मतदान गर्न पाउने अधिकार अवस्था कस्तो रहेको छ ?

२५. दलित बालबालिकाको अधिकार

- पहिचान सहित नामाकरणको अवस्था कस्तो रहेको छ ?
- जन्मदर्ता समयमै गराउने र सो वापत पाउने सुविधा प्रदान वा प्राप्त अवस्था कस्तो रहेको छ ?
- जन्मदर्ता सम्बन्धमा के कस्ता समस्या देखिन्छन ।

- प्रारम्भिक बाल विकास अवस्था कस्तो रहेको छ ?
- बाल सहभागिताको अवस्था कस्तो रहेको छ ?
- जोखिमपूर्ण काम विरुद्धको अधिकार अवस्था कस्तो रहेको छ ?
- बाल विवाह विरुद्धको अधिकार तथा अवस्था कस्तो रहेको छ ?
- बाल विवाह कै कारण सृजना भएका वा देखिएका समस्या तथा चुनौति के कस्ता रहेका छन् ?
- बालबालिकाको ओसारपसार विरुद्धको अधिकार अवस्था कस्तो रहेको छ ?
- बाल सैन्य विरुद्धको अधिकार अवस्था कस्तो रहेको छ ?
- संस्कृति वा धर्मको नाममा दलित बालबालिकालाई बलि दिने अभ्यास छ/छैन?
- राज्यले के कस्ता सुविधा तथा संरक्षण प्रदान गरेको छ ?

२६. दलित जेष्ठ नागरिकको अधिकार

- दलित जेष्ठ नागरिक जनसंख्या (संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा आधारित) ।
- जेष्ठ नागरिक परिचयपत्र प्राप्त गरेका कुल जनसंख्या ।
- दलित अपागं जेष्ठ नागरिक कुल जनसंख्या ।
- सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गरिरहेका कुल दलित जेष्ठ नागरिक संख्या ।
- आधारभुत स्वास्थ्य सुविधाको उपभोग गर्न पाइरहेका जेष्ठ नागरिक संख्या ।
- आफना सन्तानबाट पाउनुपर्ने लालन पालनको अवस्था ।
- बेवारिसे अवस्थामा रहेका दलित जेष्ठ नागरिकका संख्या ।
- बेवारिसे दलित जेष्ठ नागरिकलाई स्थानीय तहबाट प्रदान गरिएका सेवा तथा सुविधा अवस्था ।
- आर्थिक रूपले विपन्न दलित जेष्ठ नागरिक संख्या र तिनको अवस्था ।

२७. सामाजिक सुरक्षाको अधिकार

- सामाजिक सुरक्षा स्वरूप प्राप्त हुनुपर्ने भत्ता के कसरी प्राप्त भइरहेको छ ?
- के कति समयमा भत्ता प्राप्त हुने गरेको छ ?
- भत्ता प्राप्त गर्दा कुनै समस्या हैरानी बेहोर्न परेको छ/छैन?
- भत्ता आफनो इच्छा अनुसार खर्च गर्न पाइएको छ/छैन?
- भत्ता आफैले वा प्रतिनिधि मार्फत खर्च गर्दछन ?
- भत्ता के कस्ता कार्यमा खर्च गर्ने गरिएको छ ?

सामाजिक सुरक्षा सुविधा प्राप्त गर्ने दलित जनसंख्या	
विषय	संख्या

● दलित ज्येष्ठ नागरिक संख्या	
● दलित अपागंता भएका नागरिक संख्या	
● दलित एकल महिला संख्या	
● दलित विपन्न नागरिक संख्या	
● दलित बालबालिकाको संख्या	
● अन्य	

२८. अनुगमन टोलीको आफ्नो अनुभव

- अनुगमन टोलीले रुजूसूची अनुसार छलफल तथा सोधपुछ गर्दै जादा तत्कालै तुरुन्तै जानकारी दिने व्यक्तिसित सोध्न वा जानकारी लिन नमिल्ने विषय वा जानकारी दिदा देखिएको निजको हाउभाउ लगायत अन्य मनोवैज्ञानिक तरिकाले देखिएका विषयवस्तुहरूटिपोट गर्ने ।

परिच्छेद-पाँच
संरचनागत भूमिका

२९. उजूरी संयन्त्र

- नजिकको प्रहरी कार्यालय
- नेपाल बाहिर कसूर गरेमा पाँडित बसोवास गरेको वा प्रतिवादी रहेको जिल्लाको नजिकको प्रहरी कार्यालय

प्रहरीले दर्ता वा कारवाही नगरेको खण्डमा

- राष्ट्रिय दलित आयोग
- स्थानीय तह

३०. कार्यान्वयन संयन्त्र

		छ	छैन
उच्चस्तरीय समिति ^२	प्रधानमन्त्रीको संयोजकत्वमा यो समिति गठन भएको		
केन्द्रिय समन्वय समिति	मुख्य सचिवको संयोजकत्वमा । अन्य सचिवहरू सदस्य रहने व्यवस्था भएको । समिति सक्रिय रहेको		

^२ जातीय भेदभाव र छुवाछूत अन्त्य तथा दलित अधिकार प्रवर्द्धन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७३

उच्चस्तरीय तथा केन्द्रिय समितिको सचिवालय	प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद कार्यालयको सामाजिक शाखा ।		
जिल्ला स्तरीय समिति	जिल्ला समन्वय समिति प्रमुखको संयोजकत्वमा । सदस्यमा प्रमुख जिल्ला अधिकारी, जिल्ला प्रहरी प्रमुख लगायत रहने ।		
सामाजिक शाखाबाट बुझ्नु पर्ने विषय	● दुवै समिति कार्यान्वयनमा रहेको छ/छैन?		
	● दुवै समितिको बैठक वर्षमा कति पटक हुने गरेको छ ?		
	● दुवै समितिबाट भएका प्रगति पक्षहरूके के रहेको छ ?		

३१. विश्वब्यापी आवधिक समिक्षाको तेस्रो समिक्षाबाट प्राप्त सुझावको कार्यान्वयन

जिम्मेवार निकाय		छ	छैन
संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	<ul style="list-style-type: none"> ● संघीय मामिला महाशाखा (सहसचिव प्रमुख रहने व्यवस्था रहेको) ● सामाजिक समावेशीकरण तथा सामाजिक सुरक्षा शाखा-(उपसचिव प्रमुख रहने व्यवस्था रहेको) 		
युपिआर सुझाव अनुसारको कार्य	● जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत (कसूर र सजाय) ऐन, २०६८ को प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयनका लागि के कस्ता कार्यहरूभएका छन् ?		
	● कार्ययोजना लागु भएको मिति २०७९/७/१६ ले १ वर्ष (२०८०/७/१५) सम्म जात जातिका आधारमा हुने छुवाछूत जन्य भेदभाव अन्त्य गर्न कार्ययोजना बनाइएको छ/छैन?		
	● मानव अधिकारसम्बन्धी पाचौँ राष्ट्रिय कार्ययोजना अनुसार जात, जातिका आधारमा हुने छुवाछूत जन्य भेदभाव अन्त्य गर्न कार्ययोजना बनाइएको छ/छैन?		
	● छुवाछूत तथा भेदभाव विरुद्ध ऐन, नियमावली वाहेक कुनै कार्यविधि, निर्देशिका केही निर्माण भए नभएको ।		
	● यस सम्बन्धी के कस्ता कार्य हुने गरेको ।		
	● जातिका आधारमा हुने छुवाछूत जन्य भेदभाव उन्मूलनका लागि के कस्ता सचेतनामूलक अभियान संचालन गरिएको छ ?		

भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिवी निवारण मन्त्रालय	मानव अधिकारसम्बन्धी पाचौँ राष्ट्रिय कार्ययोजना अनुसार भूमिहीन दलितलाई एक पटक बसोबास प्रयोजनका लागि जमिन उपलब्ध गराउने विषयमा के कस्ता कार्य तथा प्रगति भएका छन् ?		
	मानव अधिकारसम्बन्धी पाचौँ राष्ट्रिय कार्ययोजना अनुसार मुक्त कमैया, कम्हलरी, हरवा, चरवा, हलिया जस्ता बाधाश्रमको अन्त्य गरी उनीहरूको पुनःस्थापना र जीविकोपार्जन सम्बन्धमा के कस्ता कार्यक्रम संचालन भएका छन् ?		
महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक मन्त्रालय	● राष्ट्रिय लैगिंक समानता नीति, २०७७ को प्रभावकारी कार्यान्वयन के कसरी भइरहेको छ ?		
	● नीति अनुसार जातीय आधारमा हुने भेदभावको अन्त्यको लागि के कस्ता कार्य भइरहेका छन् ?		
	● विपन्न दलितको आर्थिक तथा सामाजिक रुपान्तरणका लागि राष्ट्रपति महिला उत्थान कार्यक्रम मार्फत के कस्ता कार्य भएका छन् ?		
सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालय	● सञ्चार माध्यमबाट घृणा र जातीय भेदभाव जस्ता अपराध विरुद्ध श्रव्य दृश्य सामग्रीको उत्पादन तथा प्रसारको व्यवस्था गर्ने ।		
	● के कस्ता श्रव्य दृश्य सामग्री उत्पादन गरिएको छ ?		
	● प्रसारणको व्यवस्था कसरी मिलाइएको छ ?		
शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	● विद्यालयस्तरका शैक्षिक पाठ्यक्रममा जात जातिका आधारमा हुने भेदभाव विरुद्धका विषयवस्तु समावेश गर्ने ।		
गृह मन्त्रालय, नेपाल प्रहरी	● जातीय आधारमा हुने भेदभाव तथा हिंसाको प्रावकारी अनुसन्धान गरी दोषीलाई कानून बमोजिम कारवाही गर्ने ।		
शहरी विकास मन्त्रालय	● आवासविहिन परिवारलाई आवासको सविधा उपलब्ध गराउन जनता आवास कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रुपमा सञ्चालन गर्ने ।		

भाग - दुई

स्थानीय तह

छुवाछूत तथा भेदभाव विरुद्धको अधिकार
तथा दलित अधिकार कार्यान्वयन
अवस्थासम्बन्धी
अनुगमन रूजूसूची

परिच्छेद-एक
नागरिक तथा राजनीतिक अधिकार

१. सम्मानपूर्वक बाचन पाउने अधिकार

- दलित समुदाय तथा व्यक्तिको जीवन, स्वतन्त्रता, समानता र मर्यादामा शब्द वा उखान वा भाषा वा अन्य तौरतरिकाले आच पुग्ने वा पुरयाउने गरिएको छ/छैन?
- व्यवहार वा अभ्यासमा के कस्ता शब्द वा उखान वा तौर तरिका रहेका देखिन्छन ?
- घृणामा आधारित भाषण (ह्याट स्पिच) प्रयोग हुने गरेको अवस्था कस्तो रहेको छ ?

२. समानुपातिक सहभागिताको अधिकार

३. स्थानीय तहमा दलित जनप्रतिनिधित्व

स्थानीय तह	स्थानीय तहमा	कुल संख्या	दलितको प्रतिनिधित्व			मधेशी दलित		
			पुरुष	महिला	अन्य	पुरुष	महिला	अन्य
सम्पूर्ण स्थानीय तहमा जनप्रतिनिधित्व	● प्रत्यक्ष प्रणालीबाट निर्वाचित							
	● समानुपातिक प्रतिनिधित्व							
	● अध्यक्ष तथा प्रमुख							
	● उपाध्यक्ष तथा उपप्रमुख							
	● वडा अध्यक्ष							
	● सदस्य पदमा प्रत्यक्ष प्रणालीद्वारा निर्वाचित							
	● कार्यपालिकामा समानुपातिक प्रतिनिधित्व							
	कुल संख्या							

४. भेदभाव तथा छुवाछूत विरुद्धको अधिकार

शीर्षक	विषय	छ	छैन
भेदभाव तथा छुवाछूतको आधार	समाजमा निम्न वा अन्य कुनै आधारमा भेदभाव तथा छुवाछूत हुने गरेको छ/छैन?		
	जातजाति		
	समुदाय		
	पेशा		
	व्यवशाय		
	शारीरिक अवस्था		
	उत्पति		
	अन्य		
जातीय तथा अन्य सामाजिक छुवाछूत तथा भेदभावजन्य कार्य	कसैले कुनै पनि व्यक्तिलाई प्रथा, परम्परा, धर्म, संस्कृति, रीतिरिवाज, जात, जाति, वंश, समुदाय, पेशा वा व्यवसाय वा शारीरिक अवस्थाका आधारमा निम्न बमोजिमको कार्य गरेको छ/छैन?		
सार्वजनिक वा निजी स्थान	कसैले कुनै पनि व्यक्तिलाई प्रथा, परम्परा, धर्म, संस्कृति, रीतिरिवाज, जात, जाति, वंश, समुदाय, पेशा वा व्यवसाय वा शारीरिक अवस्थाका आधारमा सार्वजनिक वा निजी स्थानमा निम्न बमोजिमको कार्य गरेको छ/छैन?		
	● सार्वजनिक वा निजी स्थानमा प्रवेश गर्न, उपस्थित हुन वा भाग लिने कार्यमा निषेध गरिएको छ/छैन?		
	● सार्वजनिक वा निजी स्थानमा कुनै किसिमले रोक, नियन्त्रण वा प्रतिवन्ध लगाइएको छ/छैन?		
	व्यक्तिगत वा सामूहिक रुपमा सार्वजनिक स्थान वा समारोहबाट		
	● निष्काशन गरिएको वा गर्ने गरिएको छ/छैन?		
	● सामाजिक बहिष्कार गरिएको वा गर्ने गरिएको छ/छैन?		

	<ul style="list-style-type: none"> ● कुनै प्रकारको भेदभाव गरिएको वा गर्ने गरिएको छ/छैन? 		
	<ul style="list-style-type: none"> ● प्रतिबन्ध लगाउने गरिएको वा गर्ने गरिएको छ/छैन? 		
	<ul style="list-style-type: none"> ● अन्य कुनै किसिमको असहिष्णु व्यवहार प्रदर्शन गरिएको वा गर्ने गरिएको छ/छैन? 		
सार्वजनिक सेवाको प्रयोग	कसैले कुनै पनि व्यक्तिलाई जात, जाति, वंश, समुदाय, पेशा वा व्यवसाय वा शारीरिक अवस्थाका आधारमा निम्न कार्यमा रोकावट वा वञ्चिकरण गर्ने गराउने अवस्था कस्तो रहेको छ ?		
	<ul style="list-style-type: none"> ● सार्वजनिक सेवाको प्रयोग गर्नबाट वञ्चित गरिएको वा गर्ने गरिएको छ/छैन? 		
	<ul style="list-style-type: none"> ● सार्वजनिक सेवाको उपभोग गर्नबाट वञ्चित गरिएको वा गर्ने गरिएको छ/छैन? 		
	<ul style="list-style-type: none"> ● सार्वजनिक समारोह आयोजना गर्नबाट वञ्चित गरिएको वा गर्ने गरिएको छ/छैन? 		
	<ul style="list-style-type: none"> ● सार्वजनिक रुपमा आयोजना हुने कुनै कार्य गर्नबाट वञ्चित गरिएको वा गर्ने गरिएको छ/छैन? 		
	<ul style="list-style-type: none"> ● जातीय भेदभाव वा छुवाछूतजन्य कार्य गरिएको वा गर्ने गरिएको छ/छैन? 		
पेशा वा व्यवसायको अधिकार	<ul style="list-style-type: none"> ● कसैले कुनै पनि व्यक्तिलाई जात, जाति, वंश, समुदाय वा पेशाका आधारमा कुनै पनि पेशा वा व्यवसाय गर्न प्रतिबन्ध वा रोक लगाउने गरिएको छ/छैन? ● वा कुनै पनि व्यक्तिलाई कुनै पेशा वा व्यवसाय गर्न बाध्य पारिएको छ/छैन? 		
	<ul style="list-style-type: none"> ● कुनै पेशा वा व्यवसाय गर्न बाध्य पारेको वा पार्ने गरिएको छ/छैन? 		
	<ul style="list-style-type: none"> ● कुनै धार्मिक कार्य गर्नबाट वञ्चित गरेको वा गर्ने गरिएको छ/छैन? 		
उत्पादन, विक्री वितरणमा प्रतिबन्ध विरुद्धको अधिकार	जात, जाति, वंश, समुदाय, पेशा वा व्यवसाय वा शारीरिक अवस्थाका आधारमा निम्न प्रकारले कुनै वस्तु, सेवा वा सुविधा उत्पादन, विक्री वा वितरण गर्नबाट रोक लगाएको छ/छैन।		
	<ul style="list-style-type: none"> ● कुनै खास जात वा जातिको व्यक्तिलाई खरिद वा प्राप्त गर्नबाट रोक लगाएको छ/छैन। 		
	<ul style="list-style-type: none"> ● कुनै खास जात वा जातिको व्यक्तिलाई मात्र विक्री वितरण गर्ने गरी उत्पादन, विक्री वा वितरण गरे गराएको छ/छैन? 		

बहिष्कार, प्रवेश निषेध वा निकाला विरुद्धको अधिकार	जात वा जातिका आधारमा निम्न कार्यमा निषेध		
	● परिवारका कुनै सदस्यलाई बहिष्कार गरेको ।		
	● घरभित्र प्रवेश गर्न नदिएको ।		
	● घरबाट निकाला गरेको वा गाउँबाट निकाला गरिएको वा निष्किन बाध्य तुल्याएको छ/छैन?		
	● गाउँबाट निकाला गरिएको वा निष्किन बाध्य पारेको वा निष्किन बाध्य तुल्याएको छ/छैन?		

५. विवाह गर्न पाउने अधिकार

अन्तरजातीय विवाह	प्रचलित कानून बमोजिम उमेर (२० वर्ष) पुगेका वर वधुबाट मञ्जुर भएको अन्तरजातीय विवाह गर्नबाट कुनै पनि व्यक्तिलाई जाति, जाति, वंश, समुदाय, पेशा वा व्यवसायका आधारमा निम्न अनुसारको कार्य हुने गरेको छ/छैन?	छ	छैन
	● विवाहमा रोक लगाउनु,		
	● त्यस्तो विवाहबाट जन्मिएको सन्तानको न्वारान नगराउनु		
	● भइसकेको विवाह विच्छेद गराउनु		
सामाजिक स्वीकार्यता	अन्तरजातीय वैवाहिक अवधारणाको सामाजिक मान्यता अवस्था कस्तो रहेको छ ?		
	● खस आर्य जातिमा अन्तरजातीय विवाहको अभ्यास छ/छैन?		
	● आदिवासी/जनजातिमा अन्तरजातीय विवाहको अभ्यास छ/छैन?		
	● मधेशी समुदायको ब्राह्मण क्षेत्रीमा अन्तरजातीय विवाहको अभ्यास छ/छैन?		
	● मधेशी समुदाय ब्राह्मण क्षेत्री बाहेकका जातिमा अन्तरजातीय विवाहको अभ्यास छ/छैन?		
	● दलित भित्र अन्तरजातीय विवाहको अभ्यास छ/छैन?		
दलित र गैरदलित समाजमा स्वीकार्यता	दलित र गैरदलितमा अन्तरजातीय विवाहको विषयलाई समाजले कसरी लिएको छ ?		
	● गैरदलितका समाजले स्विकार्य गरेको छ/छैन?		
	● दलितका समाजले स्वीकार्य गरेको छ/छैन?		

	<ul style="list-style-type: none"> ● दुवै पक्षको संरक्षकको मञ्जुरीमा हुने गरेको छ/छैन? 		
	<ul style="list-style-type: none"> ● बर बधु भागी विवाह गर्दछन । 		
संरक्षकको भूमिका	दुवै पक्षका संरक्षकको सम्बन्ध विकास कुन तरिकाले हुने गरेको पाइएकोछ ?		
	<ul style="list-style-type: none"> ● दुवै पक्षको संरक्षकको व्यक्तिगत सम्बन्ध विग्रिने गरेको छ/छैन? 		
	<ul style="list-style-type: none"> ● दुवै पक्ष मध्ये गैरदलित पक्षले दलित पक्षलाई दवाउने गरेको छ/छैन? 		
	<ul style="list-style-type: none"> ● दलित पक्ष असुरक्षित हुने गरेको छ/छैन? 		
	<ul style="list-style-type: none"> ● विवाहको कारणले सामाजिक सम्बन्ध पनि खल्बलिने गरेको छ/छैन? 		
विवाह व्यवस्थापन	विवाह सम्बन्धी उक्त विवाद के कसरी व्यवस्थापन हुन्छ ?		
	<ul style="list-style-type: none"> ● दुवै पक्ष मिलि गाउँघरमा नै विवाद मिलाउछन । 		
	<ul style="list-style-type: none"> ● समाजका अगुवाहरु मार्फत विवाद मिलाउछन । 		
	<ul style="list-style-type: none"> ● दलित पक्षपनि वार्तालापमा वसि समाधान खोज्दछन । 		
	<ul style="list-style-type: none"> ● गैरदलित पक्षले दलित पक्षलाई गाउँ समाजमा नै दवाई मिलाउछन । 		
	<ul style="list-style-type: none"> ● गैरदलित पक्षले प्रहरीको सहयोगमा आफुलाई हित हुने गरी विवाद मिलाउछ । 		
	<ul style="list-style-type: none"> ● दुवै पक्षले प्रहरीको सहयोगमा विवाद मिलाउछन । 		

६. श्रव्य-दृश्य, लेख, रचना आदी मार्फत हुने विभेद विरुद्धको अधिकार

विभेदको अभिवृद्धि	जातिय विभेदको अभिवृद्धि गर्ने वा उक्साउने वा दुरुत्साहन गर्ने गराउने कार्य निम्न प्रकारले भए गरेको छ/छैन?	छ	छैन
	श्रव्य, दृश्य सामग्री, लेख रचना, चित्र, आकार, कार्टुन, पोष्टर, पुस्तक वा साहित्यको प्रशारण, प्रकाशन वा प्रदर्शन गरेर वा		
	अन्य कुनै तरिकाले कुनै जात, जाति वा उत्पत्तिका ब्यक्तिको उचनीच दर्शाउने, जातजातिका आधारमा हुने सामाजिक विभेदलाई न्यायोचित ठहराउने वा		

	छुवाछूत तथा जातीय उच्चता वा घृणामा आधारित विचारको प्रचार प्रसार गर्ने वा		
	अपमानजनक शब्दको प्रयोग गर्ने वा आचरण, हाउभाउ वा व्यवहारबाट त्यस्तो सकेत गर्ने वा		
	जातिय विभेदलाई कुनै पनि किसिमले अभिवृद्धि गर्ने किसिमबाट उक्साउन वा दुरुत्साहन गर्न वा गराउन हुदैन ।		
उजूरी संयन्त्र	३ निकाय		
	● नजिकको प्रहरी कार्यालय		
	● नेपाल बाहिर कसूर गरेमा		
	● पीडित बसोबास गरेको वा प्रतिवादी रहेको जिल्लाको नजिकको प्रहरी कार्यालय		
	प्रहरीले दर्ता वा कारवाही नगरेमा		
	● राष्ट्रिय दलित आयोग वा		
	● स्थानीय तह		

७. संघ संस्था खोल्न पाउने स्वतन्त्रताको अधिकार

- दलित अधिकार तथा दलितको आर्थिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक विकास तथा उत्थानका लागि स्थानिय तहमा के कति संघसंस्था संख्या दर्ता भएका छन ?

८. पेशा वा व्यवसायको अधिकार

- कसैले कुनै पनि व्यक्तिलाई जात, जाति, वंश, समुदाय वा पेशाका आधारमा कुनै पनि पेशा वा व्यवसाय गर्न प्रतिबन्ध वा रोक लगाउने गरिएको छ/छैन?
- कुनै पनि व्यक्तिलाई कुनै पेशा वा व्यवसाय गर्न बाध्य पारिएको छ/छैन?
- कुनै पेशा वा व्यवसाय गर्न बाध्य पारेको वा पार्ने गरिएको छ/छैन?
- कुनै धार्मिक कार्य गर्नबाट वञ्चित गरेको वा गर्ने गरिएको छ/छैन?

९. मतदान गर्न पाउने अधिकार

- दलित नागरिक मतदाता भएको कूल संख्या
- दलित नागरिक मतदाता भएको प्रदेशगत तथ्याकं

- देश वाहिर दलित आप्रवासी कामदार संख्या
- मतदाता सुचीमा नाम समावेश हुन छुट भएको छ/छैन?
- मतदाता सुचीमा नाम छुट भइरहेको भए त्यसको कारणहरु के रहेको छ ?
- मतदान गर्दा स्वतन्त्र र भयरहित वातावरणमा मतदान गर्न पाउने अवस्था कस्तो रहने गरेको छ ?

१०. रोजगारको अधिकार

- बेरोजगार रहेका दलित जनसंख्या (पुरुष र महिला) कति रहेको छ ?
- रोजगारको सिलसिलामा देश वाहिर रहेका दलित जनसंख्या कति रहेको छ ?
- वैदेशिक रोजगारको क्रममा के कस्ता देशमा दलित व्यक्तिहरु के कति रहेका छन् ?
- बेरोजगार दलितको रोजगारीको अधिकार संरक्षणका लागि संघीय इकाइले के कस्ता कार्य संचालन गरेको पाइएको छ ?
- राज्यले उपलब्ध गराएको रोजगारीको अवसरले रोजगारी पाएका दलितको जीवन निर्वाह सम्बन्धमा के कस्तो सहयोग तथा प्रभाव पारेको छ ?

परिच्छेद-दुई

आर्थिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक अधिकार

११. आर्थिक अधिकार

- दलितको परम्परागत पेशा तथा रोजगारको अवस्था कस्तो रहेको छ ?
- परम्परागत पेशा तथा रोजगारलाई राज्यको संघीय इकाइहरूबाट के कस्तो सहयोग वा संरक्षण प्रदान भइरहेको छ ?
- परम्परागत पेशा तथा रोजगारको संवर्धन, संरक्षण सन्दर्भमा स्थानीय तहको भूमिका कस्तो रहेको छ ?
- स्थानीय तहले के कस्तो नीति, योजना तथा कार्यक्रम निर्माण तथा लागु गरेको छ ?
- भूमिहीन दलित नागरिकको कुल जनसंख्या कति रहेको छ ?
- घर मात्र भएका दलित जनसंख्या कति रहेको छ ?
- आवासविहिन दलित नागरिकको कुल जनसंख्या कति रहेको छ ?
- भूमि तथा सम्पतिको स्वामित्वमा दलित महिलाको स्वामित्व अवस्था कस्तो रहेको छ ?

- कृषि पेशामा निर्भर रहेका दलित जनसंख्या कति रहेको छ ?
- दलित समुदाय वा व्यक्तिद्वारा निर्मित वा उत्पादित सामग्रीको वजारीकरण अवस्था कस्तो रहेको छ ?
- उक्त सामग्रीको वजारीकरणका लागि स्थानीय तहबाट के कस्ता कार्यक्रम तथा सहयोग गर्ने गरिएको छ ?

१२. सामाजिक अधिकार

सामाजिक पक्ष	ग्रामीण क्षेत्रको गाउको वस्ती अवस्था कस्तो रहेको छ ?	छ	छैन
	● गैरदलित र दलितको मिश्रित वस्ती रहेको ।		
	● गैरदलित र दलितको छुट्टाछुट्टै वस्ती रहेको ।		
दलित समुदायभित्रको अन्तरवस्ती व्यवस्थापन	दलित समुदायभित्र विभिन्न जातिका वस्ती प्रकृति कस्तो रहेको छ ?		
	● दलित समुदायभित्रको विभिन्न जातजातिको समूहगत वस्ती रहेको ।		
	● दलित समुदायभित्रको विभिन्न जातजातिको मिश्रित वस्ती रहेको ।		
सामाजिक सम्बन्ध	गैरदलित र दलितजातिको सामाजिक सम्बन्ध कस्तो रहेको छ ?		
	● गाउको सामूहिक विषयमा सामूहिक सहभागिता र छलफल हुन्छ ।		
	● निर्णय प्रक्रियामा दलितको पनि सहमति लिइन्छ ।		
	● समाजको सामूहिक गतिविधिमा सबैको समान सहभागिता हुन्छ ।		

१३. साँस्कृतिक अधिकार

धार्मिक स्थल ^३ मा पहुँच	साँस्कृतिक अधिकार	छ	छैन
	विभिन्न धर्मको धार्मिक स्थल वा स्थानमा दलित व्यक्ति वा समुदायको पहुँच अवस्था कस्तो रहेको छ ?		
	● धार्मिक स्थलमा दलितलाई प्रवेश निषेध छ ।		

^३ धार्मिक स्थलमा विभिन्न धर्मका मानिसले आफ्नो धर्म अनुसार धार्मिक क्रियाकलाप गर्ने सार्वजनिक स्थल जस्तै हिन्दुको लागि मन्दिर, बौद्धको लागि गुम्बा, मुस्लिमको लागि मस्जिद जस्ता स्थललाई बुझ्नु पर्दछ ।

	<ul style="list-style-type: none"> ● धार्मिक स्थलको निश्चित स्थानसम्म पहुच खुल्ला छ । ● धार्मिक स्थलमा दलितको प्रवेश सामान्य रहेको छ । 		
धार्मिक स्थलको धार्मिक गर्ने मुख्य पदमा नेतृत्व अवस्था	धार्मिक स्थलमा सम्बन्धित धर्मको अनुसार सम्बन्धित स्थल तथा स्थानमा गर्नुपर्ने धार्मिक क्रियाकलाप गर्ने गराउने प्रमुख पद तथा नेतृत्व तहमा दलित व्यक्ति वा जाति वा समुदायको पहुच अवस्था कस्तो रहेको छ ?		
बैवाहिक कार्यक्रम	गैरदलित व्यक्तिको घरमा रहेको बैवाहिक कार्यक्रममा दलित व्यक्तिलाई निम्त्याउने अभ्यास गाउ समाजमा रहेको छ/छैन? छ भने		
	<ul style="list-style-type: none"> ● दलित व्यक्तिलाई पनि निम्त्यान्छ । ● व्यक्तिगत सम्बन्धको आधारमा निम्त्याइन्छ । 		
	<ul style="list-style-type: none"> ● प्रथाजनित मुल्य मान्यता अनुसार निम्त्याइन्छ । 		
व्यक्तिगत वा सामुहिक भोज व्यवस्थापन	गैरदलित व्यक्तिद्वारा आयोजना गरिने व्यक्तिगत भोज वा गाउ समाजद्वारा गरिने सामुहिक भोजमा दलित व्यक्तिलाई के कसरी सहभागी गराउने गरिएको छ ?		
	<ul style="list-style-type: none"> ● दलित गैरदलितको मिश्रित सहभागिता हुने गरी भोज व्यवस्थापन गरिन्छ । ● दलित गैरदलितलाई छुट्याउने गरी फरक फरक समयमा भोज आयोजना गरिन्छ । ● दलित गैरदलितलाई छुट्याउने गरी फरक-फरक स्थानमा भोज आयोजना गरिन्छ । ● दलित गैरदलितलाई छुट्याउने गरी फरक-फरक दिनमा भोज आयोजना गरिन्छ । ● दलित गैरदलितलाई छुट्याउने गरी कुनै न कुनै प्रकारको सीमाकनन गरिएको हुन्छ । ● दलित गैरदलितलाई नछुट्याउने गरी सबैको समान र स्वतन्त्र सहभागिता रहेको हुन्छ । 		

१४. शिक्षाको अधिकार

शिक्षा अवस्था	विषय	छ	छैन
शिशु-आठ सम्म	अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत तहको शिक्षा अवस्था कस्तो रहेको छ ?		
	● दलित बालबालिकाको कुल जनसंख्या		
	● आधारभूत विद्यालयमा भर्ना भएका कुल दलित बालबालिका संख्या		
	● आधारभूत विद्यालय बाहिर रहेका कुल दलित बालबालिका संख्या		
कक्षा नौ-दश	माध्यमिक तह		
	● निःशुल्क शिक्षा प्राप्त गरेका संख्या		
	● छात्रवृत्ति प्राप्त गरिरहेका कुल संख्या		
कक्षा एघार-बाह्र	माध्यमिक तहको शिक्षा (कक्षा एघार-बाह्र सम्म)		
	● निःशुल्क शिक्षा प्राप्त गरेका संख्या		
	● छात्रवृत्ति प्राप्त गरिरहेका कुल संख्या		
स्नातक तह	उच्च शिक्षा हासिल गरेका संख्या (स्नातक तह)		
	● स्नातक तह हासिल गरेका कुल दलित व्यक्तिको संख्या		
	● स्नातक तहमा छात्रवृत्ति प्राप्त गरेका कुल दलित व्यक्तिको संख्या		
स्नातकोत्तर तह	● स्नातकोत्तर तह हासिल गरेका कुल दलित व्यक्तिको संख्या		
	● स्नातकोत्तर तहमा छात्रवृत्ति प्राप्त गरेका कुल दलित व्यक्तिको संख्या		
विद्यावारिधि	विद्यावारिधि शिक्षा हासिल गरेका संख्या		
	● विद्यावारिधि हासिल गरेका कुल दलित व्यक्तिको संख्या		
	● छात्रवृत्तिमा विद्यावारिधि गरेका कुल दलित व्यक्तिको संख्या		

विद्यालय बाहिर रहेका	विद्यालय बाहिर रहेका दलित बालबालिकाको अवस्था कस्तो रहेको छ ?		
	● विद्यालय बाहिर रहेका बालकहरूको कुल संख्या		
	● विद्यालय बाहिर रहेका बालिकाहरूको कुल संख्या		
कारण	विद्यालय बाहिर रहनुको कारण		
	● गरिबी		
	● घरायसी प्रतिकूल परिस्थिती		
	● अन्य		

१५. प्राविधिक र व्यावसायिक उच्च शिक्षा

- प्राविधिक र व्यावसायिक उच्च शिक्षामा दलितका लागि कानून बमोजिम विशेष व्यवस्था गरिने ।
- उच्च शिक्षामामा दलितका लागि के कस्ता विशेष व्यवस्था के कस्तो रहेको छ ?
- प्राविधिक र व्यावसायिक उच्च शिक्षा प्राप्त गरेका दलितको संख्या कति रहेको छ ?

१६. श्रमको अधिकार

- गैरदलित व्यक्ति र दलित व्यक्तिविचको पारिश्रमिकमा अन्तर छ/छैन?
- दलित पुरुष र महिलाविच पारिश्रमिकमा अन्तर छ/छैन?
- दलित भएकै कारण रोजगारीको अवसर गुमाउनु परेको छ/छैन?
- दलित भएकै कारण रोजगार स्थलमा भेदभाव तथा छुवाछुतजन्य व्यवहार वा आचरण व्यहोर्न परेको छ/छैन?

परिच्छेद-तीन

सामूहिक अधिकार

१७. दलित महिलाको अधिकार

- दलित महिलाको सुरक्षित मातृत्व अवस्था कस्तो रहेको छ ?
- दलित महिलाको प्रजनन स्वास्थ्य अधिकार अवस्था कस्तो रहेको छ ?
- दलित महिला विरुद्धको घरेलु हिंसा अवस्था कस्तो रहेको छ ?
- समानुपातिक समावेशी सहभागिताको अवस्था कस्तो रहेको छ ?
- दलित महिलाले स्वतन्त्र मतदान गर्न पाउने अधिकार अवस्था कस्तो रहेको छ ?

१८ दलित बालबालिको अधिकार

- पहिचान सहित नामाकरणको अवस्था कस्तो रहेको छ ?
- जन्मदर्ता समयमै गराउने र सो वापत पाउने सुविधा प्रदान वा प्राप्त अवस्था कस्तो रहेको छ ?
- जन्मदर्ता सम्बन्धमा के कस्ता समस्या देखिन्छन् ।
- प्रारम्भिक बाल विकास अवस्था कस्तो रहेको छ ?
- बाल सहभागिताको अवस्था कस्तो रहेको छ ?
- जोखिमपूर्ण काम विरुद्धको अधिकार अवस्था कस्तो रहेको छ ?
- बाल विवाह विरुद्धको अधिकार तथा अवस्था कस्तो रहेको छ ?
- बाल विवाह कै कारण सृजना भएका वा देखिएका समस्या तथा चुनौति के कस्ता रहेका छन् ?
- बालबालिकाको ओसारपसार विरुद्धको अधिकार अवस्था कस्तो रहेको छ ?
- बाल सैन्य विरुद्धको अधिकार अवस्था कस्तो रहेको छ ?
- संस्कृति वा धर्मको नाममा दलित बालबालिकालाई बलि दिने अभ्यास छ/छैन?
- राज्यले के कस्ता सुविधा तथा संरक्षण प्रदान गरेको छ ?

१९. दलित जेष्ठ नागरिकको अधिकार

- दलित जेष्ठ नागरिक जनसंख्या (संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा आधारित) ।
- जेष्ठ नागरिक परिचयपत्र प्राप्त गरेका कुल जनसंख्या ।
- दलित अपागं जेष्ठ नागरिक कुल जनसंख्या ।
- सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गरिरहेका कुल दलित जेष्ठ नागरिक संख्या ।
- आधारभुत स्वास्थ्य सुविधाको उपभोग गर्न पाइरहेका जेष्ठ नागरिक संख्या ।
- आफना सन्तानबाट पाउनुपर्ने लालन पालनको अवस्था ।

- बेवारिसे अवस्थामा रहेका दलित ज्येष्ठ नागरिकका संख्या ।
- बेवारिसे दलित ज्येष्ठ नागरिकलाई स्थानीय तहबाट प्रदान गरिएका सेवा तथा सुविधा अवस्था ।
- आर्थिक रूपले विपन्न दलित ज्येष्ठ नागरिक संख्या र तिनको अवस्था ।

२०. सामाजिक सुरक्षाको अधिकार

- सामाजिक सुरक्षा स्वरूप प्राप्त हुनुपर्ने भत्ता के कसरी प्राप्त भइरहेको छ ?
- के कति समयमा भत्ता प्राप्त हुने गरेको छ ?
- भत्ता प्राप्त गर्दा कुनै समस्या हैरानी बेहोर्न परेको छ/छैन?
- भत्ता आफ्नो इच्छा अनुसार खर्च गर्न पाइएको छ/छैन?
- भत्ता आफैले वा प्रतिनिधि मार्फत खर्च गर्दछन् ?
- भत्ता के कस्ता कार्यमा खर्च गर्ने गरिएको छ ?

सामाजिक सुरक्षा सुविधा प्राप्त गर्ने दलित जनसंख्या	
विषय	संख्या
● दलित ज्येष्ठ नागरिक संख्या	
● दलित अपागंता भएका नागरिक संख्या	
● दलित एकल महिला संख्या	
● दलित विपन्न नागरिक संख्या	
● दलित बालबालिकाको संख्या	
● अन्य	

२१. स्थानीय तहमा उजूरी

- भेदभाव तथा छुवाछूत विरुद्धको हक तथा दलित अधिकार हनन भएको खण्डमा पीडित आफै वा निजको प्रतिनिधि वा सरोकारवालाले स्थानीय तहको न्यायीक समितिमा उजूरी वाजुर गर्ने गरेको छ/छैन?
- भए के कति उजूरी हालसम्म प्राप्त भएको छ ?
- सो उपर कार्यान्वयन अवस्था कस्तो रहेको छ ?
- ऐन अनुसार प्रहरीले दर्ता गर्नुपर्ने जाहेरी प्रहरीले दर्ता नगरेको आधारमा न्यायीक समितिमा वा स्थानीय तहको कार्यालयमा सम्बन्धित पक्षले उजूरी गर्ने गरेको छ/छैन?
- गरेको भए सो उपर कामकारवाही के कसरी गर्ने गरिएको छ ? सोको प्रगति अवस्था कस्तो रहेको छ ?

२२. भूमि अधिकार

- भूमिविहन दलित जातिलाई एक चोटी भूमि उपलब्ध गराउने विषयमा के कस्तो कार्य गरिएको तथा भइरहेको छ ?

२३. आवासको अधिकार

- आवासविहन दलित व्यक्तिलाई एक चोटी आवासको व्यवस्था प्रदान गर्ने विषयमा के कस्तो कार्य गरिएको तथा भइरहेको छ ?
- आवास आयोजना मार्फत कतिजना दलित व्यक्तिहरू लाभन्वित भएका छन् ?

२४. मानव अधिकार राष्ट्रिय कार्ययोजना

- मूक्त कमैया, कम्हलरी, हरवा, चरवा, हलिया जस्ता बाधाश्रमको अन्त्य गरी उनीहरूको पुनःस्थापना र जीविकोपार्जन सम्बन्धमा के कस्ता कार्यक्रम संचालन भएका छन् ?

२५. विद्यालय पाठ्यक्रम

- स्थानीय तहले निर्माण गरेको विद्यालयस्तरको शैक्षिक पाठ्यक्रममा जात जातिका आधारमा हुने भेदभाव विरुद्धका विषयवस्तु समावेश गरिएको छ/छैन?
- गरिएको छ भने कुन विषयमा समावेश गरिएको छ ?
- कुन-कुन कक्षाको विषयमा समावेश गरिएको छ ?

२६. योजना तर्जुमा तथा निर्माण

- स्थानीय तहले कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा प्रक्रियामा दलित समुदायको प्रतिनिधिमूलक सहभागिता के कसरी गराउने गरेको छ ?
- पालिकामा रहेका दलित प्रतिनिधिहरूको सहभागिता गराइन्छ ।
- समुदायको प्रतिनिधिमूलक सहभागिताको लागि खुल्ला निमन्त्रणा गरिन्छ ।
- दलित अधिकार क्षेत्रमा कार्यरत संघसंस्थाका प्रतिनिधिलाई निम्त्याइन्छ ।
- जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत तथा दलित अधिकारको हकमा कुल बजेटको कति प्रतिशत बजेट विनियोजन गर्ने गरिएको छ ?
- यस विषयमा वडालाई बजेट छुट्याउदा सबै वडालाई औसतमा दिने गरिएको छ ।
- वडामा रहेका दलित जनसंख्याको आधारमा वडालाई बजेट विनियोजन गर्ने गरिएको छ ।

२७. जनचेतना निर्माण

- जाति वा अन्य आधारमा हुने छुवाछूतजन्य भेदभाव उन्मूलनका लागि के कस्ता सचेतनामूलक अभियान संचालन गरिएको छ ?
- स्थानीय तह आफैले कार्यक्रम संचालन गर्ने गरेको छ वा संघ संस्था मार्फत गर्ने गरिएको छ ?
- सञ्चार माध्यमबाट घृणा र जातिय भेदभाव जस्ता अपराध विरुद्ध श्रव्य दृश्य सामग्रीको उत्पादन तथा प्रसार अवस्था कस्तो रहेको छ ?
- के कस्ता श्रव्य दृश्य सामग्री उत्पादन गरिएको छ ?
- प्रसारणको व्यवस्था कसरी मिलाइएको छ ?

२८. अनुगमन टोलीको आफ्नो अनुभव

- अनुगमन टोलीले रुजूसूची अनुसार छलफल तथा सोधपुछ गर्दै जादा तत्कालै तुरुन्तै जानकारी दिने व्यक्तिसित सोध्न वा जानकारी लिन नमिल्ने विषय वा जानकारी दिदा देखिएको निजको हाउभाउ लगायत अन्य मनोवैज्ञानिक तरिकाले देखिएका विषयवस्तुहरू टिपोट गर्ने ।

समाप्त

भाग-तीन

नेपाल प्रहरी

छुवाछुछ तथा भेदभाव विरुद्धको अधिकार
तथा दलित अधिकार कार्यान्वयन
अवस्थासम्बन्धी
अनुगमन रुजूसूची

१. कार्यान्वयन योजना

- जातीय तथा अन्य सामाजिक छुवाछूत तथा भेदभाव (कसूर र सजाय) ऐन, २०६८ को प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयनका लागि के कस्ता कार्यहरू भएका छन् ?
 - नीति निर्माण
 - कार्ययोजना निर्माण
 - स्थायी आदेश वा परिपत्र
 - ऐनको प्रवर्द्धनमूलक कार्यक्रम
 - कर्मचारी क्षमता अभिवृद्धिमूलक कार्यक्रमहरू
 - संयन्त्र तथा कार्यालयको प्रभावकारीताका लागि कार्यक्रम
 - समन्वय तथा सहकार्य

२. प्रहरी कर्मचारी क्षमता अभिवृद्धि

- नेपाल प्रहरीले प्रहरी कर्मचारीको क्षमता अभिवृद्धि गर्नका लागि के कस्तो कार्य गर्दै आएको छ ?
 - तालिम
 - अन्तरक्रिया
 - अनुभव आदान प्रदान
 - अन्य

प्रहरीलाई तालिम तथा प्रशिक्षण दिने प्रयोजनको लागि तालिम पाठ्यक्रम निर्माण गरेको छ वा छैन ? उक्त पाठ्यक्रममा छुवाछूत तथा भेदभाव र दलित अधिकारसम्बन्धी के कस्ता विषयवस्तु समाहित गरेको छ ?

३. दलित डेस्क/सेलको प्रभावकारिता

- ❖ दलित डेस्क/सेलको स्थापना प्रहरीको कुन-कुन कार्यालयमा स्थापना गरिएको छ ?
 - नेपाल प्रहरी प्रधान कार्यालय
 - नेपाल प्रहरी प्रदेश कार्यालय
 - अपराध अनुसन्धान विभाग
 - काठमाण्डौ उपत्यका प्रहरी कार्यालय
 - जिल्ला प्रहरी कार्यालय/जिल्ला प्रहरी परिसर
 - इलाका प्रहरी कार्यालय
 - वडा प्रहरी कार्यालय
 - अन्य कार्यालय
- ❖ प्रहरी कार्यालयमा रहेको दलित सेलबाट के कस्तो कामकारवाही गर्ने गरिएको छ ?
 - परामर्श
 - उजुरी प्रक्रियामा सहजिकरण
 - कानूनी सहायता

- अन्य

४. घटनाको सम्बोधन

छुवाछूत तथा भेदभाव सम्बन्धी कसूर वा दलित अधिकार विरुद्धका अपराध घटित सम्बन्धी सूचना अनौपचारिक तरिकाबाट प्राप्त भएको खण्डमा त्यसको सम्बोधन कसरी गर्ने गरिन्छ ?

- छुवाछूत तथा भेदभाव सम्बन्धी कार्यबारे जानकारी पाएपछि, घटनास्थलमा यथाशीघ्र पुगी के-कसो भएको हो भनि अध्ययन गरिन्छ ।
- थप असुरक्षा वा सामाजिक वातावरण नविग्रेस भनि त्यसका लागि आवश्यक सावधानी तथा कार्य गरिन्छ ।
- अन्य

५. जाहेरी उपर कारवाही प्रक्रिया

क) छुवाछूत तथा भेदभावजन्य कसूरबाट पीडितलाई न्याय प्रदान गर्ने विषयमा कसरी भूमिका निर्वाह गरिन्छ ?

- पीडित कार्यालयमा आएपछि पहिला उसको समस्या मौखिक रुपमा विस्तृत तवरले बुझ्ने कार्य गरिन्छ ।
- पीडित तर्फको कुरा बुझिसकेपछि ठाडो निवेदन लिइन्छ ।
- ठाडो निवेदनको आधारमा आरोपित पक्षलाई बोलाई छलफल गराइन्छ ।
- छलफलको माध्यमबाट हरसम्भव मिलाउने प्रयास गरिन्छ ।
- छलफलबाट मिल्न नसकेको खण्डमा औपचारिक रुपमा जाहेरी पीडित पक्षबाट लिइन्छ ।
- औपचारिक जाहेरी दर्ता गरी सोको भरपाई जाहेरवालालाई दिइन्छ ।
- औपचारिक रुपमा जाहेरी दर्ता भइसकेपछि अनुसन्धान कार्य यथाशीघ्र अगाडि बढाइन्छ ।
- अन्य

ख) अनुसन्धानको जिम्मेवारी पाएको मातहत कार्यालयले जाहेरी नलिएको वा जाहेरी दर्ता नगरी दिएको विषयमा यस कार्यालयमा गुनासो गर्ने अवस्था कस्तो रहेको छ ?

- सम्बन्धित व्यक्तिहरूले फोनबाटै गुनासो गर्ने गर्दछन ।
- फोनबाट गुनासो गर्नुका साथै कार्यालयमै आई गुनासो गर्दछ ।
- कार्यालयमा आई गुनासो गर्दा लिखित निवेदन नै दिने गर्दछन ।

६. प्रहरीबाट घटनाको अनुसन्धान

- ❖ घटना अनुसन्धानको दौरानमा पीडित पक्ष वा अभियुक्त पक्षबाट कुनै जटिलता वा चुनौती आउने गरेको छ वा छैन ?
 - पीडित पक्षबाट हुने गरेको जटिलता
 - आरोपित पक्षबाट हुने गरेको जटिलता
- ❖ अनुसन्धान छुवाछूत तथा भेदभाव सम्बन्धी घटनाको अनुसन्धानका सफलता तथा चुनौतीका पक्षहरू के-कस्ता देखिने गर्दछन् ?

७. सरकारी वकील कार्यालयको भूमिका

- ❖ जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयसँगको प्रभावकारी समन्वय तथा सहकार्यको कस्तो रहने गरेको छ ?
- ❖ जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयबाट नेपाल प्रहरीको अनुसन्धान लगायतका काम कारवाहीमा के-कस्तो साथ, सहयोग, सल्लाह, सुझाव तथा कठिनाई हुने गरेको छ ?

८. न्यायिक सुनुवाइ

- ❖ जिल्ला अदालतमा सुनुवाई हुदा के-कस्ता समस्या तथा चुनौती नेपाल प्रहरीको तर्फबाट महसुस गर्ने गरिएको छ ?
- ❖ जिल्ला अदालतबाट हुने फैसलामा अभियोग दावी कुन हदसम्म स्थापित हुने गरेको छ ?
 - पूर्ण
 - आंशिक
 - आरोपितलाई कैद र जरिवाना दुवै हुने गरेको छ ।
 - कैद र जरिवाना मध्ये कुनै एक हुने गरेको छ ।
 - पीडित पक्षलाई क्षतिपूर्ति भराई दिने निर्णय पनि हुन्छ ।

९. फैसला कार्यान्वयन अवस्था

- ❖ अदालतको फैसला कार्यान्वयन पक्ष कस्तो पाइएको छ ?
 - फैसला अनुसारको क्षतिपूर्ति रकम पीडक पक्ष आफैले दिएकोले सजिलै पाइएको ।
 - पीडक पक्षको क्षतिपूर्ति दिने आर्थिक हैसियत नभएकोले पीडित राहत कोषबाट सजिलै पाइएको ।
 - क्षतिपूर्ति पाउनका लागि धेरै चोटी धाएको ।
 - क्षतिपूर्ति पाउन विषय पनि चुनौतीपूर्ण रहेको ।
 - अन्य

१०. प्रहरी कर्मचारीभित्र दलित प्रहरी कर्मचारी अवस्था

- ❖ नेपाल प्रहरीमा दलित प्रहरी कर्मचारी के कति कार्यरत रहेका छन ?
 - प्रहरीमा कार्यरत कुल दलित प्रहरी कर्मचारी
 - पद अनुसार कार्यरत दलित प्रहरी कर्मचारी
 - प्रदेश अनुसार कार्यरत दलित प्रहरी कर्मचारी
- ❖ जिल्ला प्रहरी कार्यालयभित्र अपराध अनुसन्धान गर्ने जिम्मेवारीमा दलित प्रहरी कर्मचारीको उपस्थिति अवस्था कस्तो रहेको छ ?
 - प्रहरी निरीक्षक पदमा कार्यरत दलित प्रहरी कर्मचारी संख्या
 - अनुसन्धानमा सहयोगीको भूमिका निर्वाह गर्ने प्रहरी कर्मचारीको संख्या

११. विविध

- ❖ प्रहरी कर्मचारी बीच भेदभावजन्य व्यवहार वा कार्य हुने गरेको छ छैन ?
- ❖ छुवाछूत तथा अन्य सामाजिक छुवाछूत तथा भेदभाव सम्बन्धमा के कस्ता विषयमा उजुरी दर्ता हुने गरेको छ ?
 - छुवाछूत विभेद
 - छुवाछूत भेदभाव
 - सामाजिक छुवाछूत
 - अन्य
- ❖ प्रहरी कार्यालयबाट छुवाछूत र भेदभाव सम्बन्धी स्थलगत सर्वेक्षण र खोजतलास, अनुगमन तथा अध्ययन भएको छ वा छैन ?
- ❖ छुवाछूत तथा अन्य सामाजिक छुवाछूत तथा भेदभाव (कसूर र सजाय) ऐनको पूर्ण कार्यान्वयनका के कस्ता समस्या तथा चुनौतीहरू देखिन्छ ?

समाप्त

अनुसूची-एक

अन्तर्राष्ट्रि/राष्ट्रिय कानूनी व्यवस्था तथा कार्यान्वयन सन्वन्त्र

अध्ययन अनुसन्धान गर्ने प्रयोजनका लागि जानकारीमा राख्नुपर्ने मुख्य विषयवस्तु

अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा	व्यहोरा
सम्बन्धित महासन्धि	सवै प्रकारका जातीय भेदभाव उन्मूलन गर्ने सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि, १९६५ मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्र, १९४८ आर्थिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक अधिकारसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिज्ञापत्र, १९६६ नागरिक तथा राजनीतिक अधिकारसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिज्ञापत्र, १९६६
महासन्धि अनुसारको आवधिक प्रतिवेदन प्रस्तुती	२३ औँ प्रतिवेदन बुझाउनुपर्ने समय: सन् २००८ २३ औँ प्रतिवेदन पेश गरिएको समय: २५ जनवरी २०१७ २४ औँ/२५ औँ प्रतिवेदन पेश गर्ने समय: सन् १ मई २०२२ हालसम्म बुझाउन नसकिएको ।
सम्बन्धित समितिको निष्कर्ष सुझाव तथा सिफारिस	समितिबाट सुझाव प्राप्त मिति: २९ मई २०१८ CERD/C/NPL/CO/17-23
विश्वव्यापी आवधिक समीक्षाबाट प्राप्त तथा स्वीकारिएको सिफारिस	तेस्रो विश्वव्यापी आवधिक समीक्षाबाट सुझाव प्राप्त गरेको । सुझाव कार्यान्वयनका लागि कार्ययोजना बनाई लागु गरिएको ।
दिगो विकास लक्ष्य	
राष्ट्रिय स्तरमा	तीन बटै तह- संघ/प्रदेश/स्थानीय तह
संवैधानिक व्यवस्था	धारा २४ छुवाछूत तथा भेदभाव विरुद्धको हक धारा ४० दलितको हक धारा २९ शोषण विरुद्धको हक धारा ४२ सामाजिक न्यायको हक

	धारा ४३ सामाजिक सुरक्षाको हक
सम्बन्धित ऐन	जातीय तथा अन्य सामाजिक छुवाछूत तथा भेदभाव (कसूर र सजाय) ऐन, २०६८ <ul style="list-style-type: none"> ● लागु मिति २०६८/२/१८ ● प्रथम संशोधन २०७५/६/२ ● द्वितीय संशोधन २०७५/११/१९
नियमावली	जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत (कसूर र सजाय) नियमावली, २०७४ <ul style="list-style-type: none"> ● प्रकाशन मिति: २०७४/३/५ ● ऐन अनुसार नियमावलीमा कुनै संशोधन हालसम्म हुन नसकेको ।
निर्देशिका तथा कार्यविधि	जातीय भेदभाव र छुवाछूत अन्त्य तथा दलित अधिकार प्रवर्द्धन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७३
कार्ययोजना	मानव अधिकार सम्बन्धी पाचौँ राष्ट्रिय कार्ययोजना
नेपाल सरकारको आवधिक योजना र लक्ष्य	१५औँ योजना १६औँ अवधारणा
नेपाल सरकारको नीति तथा कार्यक्रम	चालु आ.व.को नीति तथा कार्यक्रम
बजेट विनियोजन	चालु आ.व.को बजेट विनियोजन
कार्यक्रम	चालु आ.व.को कार्यक्रम
	कार्यान्वयन संयन्त्र
संघीय संयन्त्र	
मन्त्रालय	प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय गृह मन्त्रालय संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
निकाय	अदालत राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग राष्ट्रिय महिला आयोग

	राष्ट्रिय दलित आयोग राष्ट्रिय समावेशी आयोग राष्ट्रिय मधेशी आयोग आदिवासी जनजाति आयोग
कार्यालय	जिल्ला प्रशासन कार्यालय जिल्ला प्रहरी कार्यालय जिल्ला सरकारी वकीलको कार्यालय
प्रदेश संयन्त्र	सामाजिक विकास मन्त्रालय
स्थानीय तह	सबै ।

जातीय तथा अन्य सामाजिक छुवाछूत तथा भेदभाव (कसूर र सजाय) ऐन, २०६८

जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत (कसूर र सजाय) नियमावली, २०७४

राज्यका सबै निकायमा समानुपातिक समावेशी सिद्धान्तको आधारमा सहभागी हुने हक ।^४

समाप्त

^४ नेपालको संविधानको धारा